

BEĞDİLİ

(bk. BEYDİLİ).

BEHÂŞİME

(البهاشمة)

Mu'tezile kelâmcılarından
Ebû Hâşim el-Cübbâî'nin
(ö. 321/933)görüşlerini benimseyenlere verilen ad
(bk. EBÜ HÂŞİM el-CÜBBÂİ).**BEHCET MUSTAFA EFENDİ**

(1774-1834)

III. Selim ve II. Mahmud devri
hekimbaşlarından, şair, tabip.

Babası Dîvân-ı Hümâyûn kâtiplerinden Mehmed Emin Şûkûhî Efendi, annesi meşhur hekimbaşlarından Büyük Hayrullah Efendi'nin kızı Nefîse Hanım'dır. Kardeşi Abdülhak Molla da II. Mahmud devri hekimbaşlarındandır. İstanbul'da doğdu, iyi bir medrese tahsili gördü. Yirmi yaşlarında iken Dîvân-ı Hümâyûn tercümanı Yahyâ Nâci Efendi'den Latince ve İtalyanca öğrendi. Bu arada bir nevi aile mesleği olan tıpla meşgul oldu ve bu alanda kendini yetistirdi. Bir yandan da bazı medreselerde müderrislik yaptı. Şeyhülislâm Mekki Efendi zamanında kendisine sâniye-i mîr-i mîrân (beylerbeyi) rütbesi verildi ve 1796'da saray hekimleri arasında yer aldı. Burada yedi yıl hizmetten sonra 1803'te hekimbaşılığa getirildi. Bu mevkide iken 1805 yılında Kuruçeşme'de bir tıbbiye mektebi açtırma teşebbüsünde bulundu. Ertesi yıl devrin Bahriye nâzırı tarafından hazırlanan bir takirle donanmaya bağlı yeni bir tıphâne ve hastahane açıldı. Aynı tarihte İzmir kadılığı pâyesini aldı. III. Selim'in tahttan indirilmesi üzerine o da azledildi. II. Mahmud zamanında Mısır kadısı oldu (1812) ve sırasıyla Mekke, Medine ve İstanbul kadılıkları pâyelerini elde etti. 1817'de devrin nüfuzlu şahsiyeti Hâlet Efendi'nin tavsiyesiyle ikinci defa hekimbaşılığa getirildi. 1821'de Anadolu kazaskeri oldu ve Meclis-i Vâlâ'da da görevlendirildi. Ancak aynı yıl yine Hâlet Efendi'nin bu defa menfi tesiriyle görevlerinden alınarak Keşan'a sürüldü. Bir süre sonra affedilerek üçüncü defa hekimbaşılığa ve daha sonra da Rumeli kazaskerliğine tayin edildi. 1834 yılında yakalandığı şarbon hastalığından öldü. Mezarı Üsküdar Doğanclar'da Nasûhî Dergâhı (Camii) hazîresindedir.

Devrin idarecileri arasında da itibarlı bir yeri olan Behcet Efendi onlarla sık sık dış meseleler üzerinde tartışır ve genellikle görüşleri benimsenirdi. Gerek Yeniçeri Ocağı'nın ilgisi, gerekse yeni kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'nin teşkilâtlanması sırasında önemli hizmetleri geçmiş, II. Mahmud tarafından birkaç defa taltif edilmiştir. Onun II. Mahmud'a verdiği bir lâyiha üzerine Şehzadebaşı'nda açılan Tıbhâne-i Âmi-re 1827'de öğretime başlamış, burada Batı'daki tıp kurumlarında okutulan anatomi, fizyoloji ve pratiğe dayalı klinik derslerine ağırlık verilmiş, bu dersler için Avrupa'dan hocalar getirtilmiştir. Osmanlılar'da karantina usulü de yine onun himmet ve çabalarıyla gerçekleşmiştir. Diğer taraftan eski çağlardan beri kullanılan halk ilâçlarıyla tedavi usullerini toplamaya çalıştığı *Hezâr Esrâr* adında bir kitap telifine başlamış, böylece hem eski tıbbın son temsilcilerinden hem de modern tıbbın öncülerinden biri olmuştur. Behcet Efendi yerli ve yabancı devlet büyüklerinin uğrak yeri olan Bebek'teki meşhur yalısında hayatı boyunca topladığı değerli kitaplardan oluşan bir de kütüphane kurmuştur.

Eserleri. 1. *Hezâr Esrâr* (İstanbul 1285). Behcet Mustafa Efendi'nin yazmaya başladığı bu eser, eski tıba dair çoğu folklorik mahiyette bilgileri ve bazı ilâç formüllerini ihtiva etmektedir. Eseri 850 maddeden itibaren Abdülhak Molla yazmaya devam etmiş, ancak o da bitirememiştir. Daha sonra oğlu Hayrullah Efendi tarafından 1000 madde olarak tamamlanmıştır. Eserin taş baskısı olarak yapılmış tarihsiz bir neşri daha vardır. 2. *Tertûb-i Eczâ*. Hacılar için hazırlanmış bir sağlık rehberidir. Mustafa Reşid Efendi'nin (ö. 1830) hazırladığı eser Behcet Efendi tarafından gözden geçirilerek bazı ilâveler yapılmış ve hacla ilgili Mehmed Edib'in *Nehcetü'l-menâzil* (İstanbul 1232; Bulak 1250, 1252, 1256) ile Murad Nakşi-

bendî'nin *Nebzetü'l-menâsik* (İstanbul 1274) adlı eserleriyle bir arada basılmıştır. 3. *Kolera Risâlesi* (İstanbul 1247). Kolera mikrobunun henüz keşfedilmediği bir dönemde kaleme alınan bu eser kolera'nın belirtileri, bu hastalıktan korunma ve tedavi yollarıyla ilgili olup Almanca'ya (bk. Şehsuvaroğlu v.dğr., s. 154) ve Arapça'ya (bk. Callagher, s. 301) tercüme edilmiştir. 4. *Makâle fî emrâzi'l-firengiyye*. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde Abdülhak Molla adına kayıtlı olan (TY, nr. 4209) ve 1243 (1827-28) tarihli müellif nüshası olduğu belirtilen risâle aslında Behcet Efendi'ye aittir.

Behcet Mustafa Efendi ayrıca Batı dillerinden bazı risâlelerle (bk. Şehsuvaroğlu, s. 153) Abdurrahman el-Cebertî'nin *Mazharü't-takdis bi-zehâbi devleti'l-Fransis*'ini *Târih-i Mısır* (İstanbul 1282) ve Buffon'un *Histoire Naturelle*'ini de *Târih-i Tabîî* (İstanbul 1281) adlarıyla Türkçe'ye çevirmiştir. Fizyoloji alanında ki tercümesi üzerine ise E. Kâhya *Mustafa Behcet Efendi'nin "Fizyoloji Tercümesi" Adlı Kitabı, Çağında Avrupa'da ve Bizde Fizyoloji Çalışmaları* adıyla bir araştırma yapmıştır. Aynı zamanda şair olan Mustafa Behcet Efendi'nin çeşitli şiir mecmualarında şiirleri, Arif Hikmet ve Fatin tezkirelerinde ise şiirlerinden örnekler bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Şânizâde, *Târih*, I, 236; III, 244; Fatîm, *Tezkiye*, s. 29 vd.; Rıza Tahsin, *Mir'ât-ı Mekteb-i Tıbbiyye*, İstanbul 1328, I, 4; Cevdet, *Târih*, V, 264; X, 215; *Sicill-i Osmânî*, II, 31; *Osmanlı Müellifleri*, III, 209-210; Osman Şevki [Uludağ], *Beşbuçuk Asırlık Türk Tabâbet Tarihi*, İstanbul 1341/1925, s. 154; Ergun, *Türk Şairleri*, II, 772; Feridun Nâfiz Uzluk, *Türk Tıbbiyesinin 748. Yıldönümü Dolayısıyla Hekimbaşı Mustafa Behcet Zâtî: Eserleri Üstüne Bir Araştırma*, Ankara 1954; a.m.f., "Hekimbaşı Mustafa Behcet Efendi'nin Kitapları ve İslamlarda Bitik Sevgisi, Bitik Evleri", *Türk Tıp Tarihi Arşivi*, I/3, İstanbul 1935, s. 87-100; Veli Behcet Kurdoğlu, *Şair Tabîbler*, İstanbul 1967, s. 238-245; Özege, *Katalog*, II, 553; III, 1312, 1316; IV, 1747, 1752, 1831; Nancy Callagher, "Late Contributions to Arabic Medicine: A Treatise on Cholera", *Proceedings of The First International Symposium for the History of Arabic Science*, Halep 1976, II, 300-303; Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, s. 217-219; Bedî N. Şehsuvaroğlu v.dğr., *Türk Tıp Tarihi*, Bursa 1984, s. 152-154; Süheyl Ünver, "Hekimbaşı Mustafa Behcet Efendi'nin Kitaplarındaki İmzalar Hakkında", *Dirim*, XXXVIII/3-4, İstanbul 1963, s. 145-149; Nuran Yıldırım, "Türkçe Basılı İlk Tıp Kitapları (1232/1817-1273/1856)", *JTS*, III (1979), s. 444, 446; Ayşegül Demirhan, "Ondokuzuncu Yüzyılda Üç Ünlü Türk Hekimi ve Bazı Belgeler", *İÜ Tıp Fakültesi Mecmuası*, sy. 46, İstanbul 1983, s. 198-199; B. Lewis, "Bahdjat Mustafâ Efendi", *EI*² (Fr.), I, 948.

Behcet
Mustafa
Efendi

NİL SARİ